

Sanatta Kültürel Simgeler: Zeytin Ağacı

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Gonca ERİM¹, Canan KARTI²

1 Prof., Uludağ Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-iş Eğitimi, goncae@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8847-4486.

2 Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Görsel Sanatlar, canankarti@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1851-4216.

Gönderilme Tarihi: 28.09.2022 Kabul Tarihi: 02.12.2022 DOI: 10.37669/milliegitim.1181314

Atof: "Erim, G., ve Kartı, C. (2023). Sanatta kültürel simgeler: zeytin ağacı. *Milli Eğitim*, 52 (240), 3033-3062. DOI: 10.37669/milliegitim.1181314"

Öz

Ortaöğretim Görsel Sanatlar dersi öğretim planında, Geleneksel Türk Sanatlarında kullanılan motiflerin simgesel anlamlarına yönelik kazanımlar yer almaktadır. Bu kazanımların, öğrencilerin yaşamlarında yer edinen bir öğeden yola çıkarak kazandırılması ve onların farklı nesnelere kendi simgesel anlamlarını nasıl yükleyebilecekleri konusu, bu araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı; zeytin ağacı kültürüyle yetişen öğrenciler üzerinde, "zeytin ağacı" örneği ile Geleneksel Türk motiflerinde kullanılan ağaç simgesine farkındalık oluşturmaktır. Görsel Sanatlar dersi kazanımlarında yer alan Geleneksel Türk motiflerinin öğretiminde öğrencilerin yaşamlarından seçilen bir örnekten yola çıkıldığı takdirde öğrenmede kalıcılığın sağlanacağı ve öğrenilen bilgilerin yaşama entegre edilmesinin daha kolay olacağı düşünülmektedir. Araştırmada, Geleneksel Türk Sanatlarında geniş bir kullanım alanına sahip "Hayat Ağacı" motifi üzerinde durulmaktadır. Hayat ağacı motifinin anlatımında Gemlik için önemli bir kültür bitkisi olan "Zeytin Ağacı" seçilmiştir. Zeytin, aynı zamanda hayat ağacının simgelerinden biridir. Araştırmada, 'Nitel Araştırma' yöntemlerinden 'Durum Çalışması' kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, Gemlik Celal Bayar Anadolu Lisesinde öğrenim gören 10. Sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde benzeşik örneklem türü kullanılmıştır. Araştırma verileri tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiş; analiz sonucunda "öğrenci görüşleri", "öğrenci farkındalığı", "öğrenci çalışmaları" temalarına ulaşılmıştır. "Öğrenci çalışmaları" başlığı altında ortaya çıkan uygulamalı çalışmalar doküman değerlendirme formu üzerinden değerlendirilmiş, araştırma verilerine dahil edilmiştir. Bu çalışma sayesinde öğrenciler gördükleri dış dünyayı değil kendi iç dünyalarını yansıtmış; yaptıkları sanatsal çalışmalarda, sıradan gibi görünen nesnelere simgesel anlamlar yükleyerek kendilerini daha özgür ifade edebileceklerinin farkına varmıştır. Bu araştırma, zeytin ağacı örneği ile geleneksel Türk motiflerinde yer alan ağaç simgesine farkındalık oluşturmaya ve kültürel aktarımın sağlanmasında etkili olması bakımından önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: görsel sanatlar dersi, geleneksel Türk sanatları, hayat ağacı, zeytin

Cultural Symbols in Art: The Olive Tree

Abstract

In the secondary education Visual Arts lesson teaching plan, there are acquisitions for the symbolic meanings of the motifs used in Traditional Turkish Arts. The problem of this research is that students acquire these acquisitions based on an element in their lives and how they can attribute their symbolic meanings to different objects. The purpose of the research is to raise awareness of the tree symbol used in traditional Turkish motifs with the example of the olive tree in students who grew up in olive culture. It is thought that if a sample selected from the lives of the students in the teaching of Traditional Turkish motifs included in the Visual Arts lesson acquisitions is started, permanence in learning will be ensured and it will be easier to integrate the learned information into life. The study focuses on the "Tree of Life" motif, which has a wide usage area in Traditional Turkish Arts. "Olive Tree", which is an important cultural plant for Gemlik, was chosen in the expression of the tree of life motif. The olive is also one of the symbols of the tree of life. In this research, 'Case Study', one of the 'Qualitative Research' methods, was used. The study group of this research consists of 10th grade students studying at Gemlik Celal Bayar Anatolian High School. A homogeneous sample type was used to determine the study group. The research data were analyzed by thematic analysis method; as a result of the analysis, the themes of "student opinions", "student awareness", "student studies" were reached. Art works that emerged under the title of "student works" were evaluated through the document evaluation form and included in the research data. With this research, the students reflected their inner world, not the outer world they saw; realized that they can express themselves more freely by ascribing symbolic meanings to seemingly ordinary objects in their art works. This research is considered important in terms of creating awareness of the olive tree example and the tree symbol in traditional Turkish motifs and being effective in providing cultural transfer among students who grew up in olive culture.

Keywords: visual arts lesson, traditional Turkish arts, tree of life, olive

Giriş

Kültür; insanlık var olduğu sürece üretilmeye ve paylaşıp geleceğe aktarıldıkça da toplumları etkilemeye devam eden insana özgü bir özelliktir. Kültürün oluşumunda ve etki gücünün artırılmasında görsel ifade araçlarından biri olan simgelerin önemi büyüktür. Kültür, bu simgeler aracılığıyla geçmişten günümüze kalıcı bağlantılar yaratabilmektedir.

Simgelerin Doğuşu ve İnsan Hayatındaki Yeri

İnsanoğlu; yüzyıllardır yeryüzündeki varlığını, neden burada olduğunu, nereden geldiğini, öldükten sonra ne olacağını ve kendilerini kuşatan doğa olaylarının

ardındaki anlamları araştırmış ve bir ölçüde yanıt verebilme adına bazı inanç sistemleri geliştirmiştir. İnanç sistemlerinin bir parçası olarak da çevrelerinde gördükleri nesnelere, bitkilere, hayvanlara, doğa olaylarına görsel ve düşünsel bazı anlamlar yüklemiştir. Nesnelere, olaylara yüklenen bu anlamlar zaman içinde birtakım görsel simgelere dönüşmüş ve insanoğlu, yaptıkları sanatsal çalışmalarda simgesel anlatımlara başvurmuştur. “Simge; bir fikri temsil eden görsel bir imge ya da işaret, evrensel bir gerçeğin daha derin düzlemlerle bir göstergesidir” (Wilkinson, 2011, s. 6). Örneğin; Ateş hem Güneş’i hem de hepimizi çevreleyen eril gücü simgelerken, bir bahar çiçeği yeniden doğuş ve yeni yaşamı temsil etmektedir. Daire ve uçan kuş gibi görseller evrensel olarak bilinmektedir. Daire; başka şeylerin yanı sıra doğuşu, yeniden doğuşu, mevsimlerin birbirini izlemesini simgelerken uçan kuş; ruhun Cennet’e yükselişini temsil etmektedir (Jung, 2009). Başlangıçtan itibaren simgeler evren, doğurganlık, ölüm ve yenilenme ile ilişkilendirilmiş ve birçok uygarlık düşüncelerini, simgelere yükledikleri anlamları, oluşturdukları sanat yapıtlarıyla aktarmayı başarmıştır. Birçok yerde muhtemelen eş zamanlı gelişen evrensel bir figür olan, çoğunlukla büyük bir göbük ve göğüslerle temsil edilen tanrıça; doğurganlık ve bereket simgesidir ve tarih öncesi sanatında yer almaktadır. Doğumu ve Toprak Ana olarak yenilenmeyi temsil etmektedir. Zamanla Musevilik, Hristiyanlık ve İslam’ın gelişimiyle tanrıça; insan bilincinden büyük ölçüde silinmiş olmakla birlikte kimi simgeleri hala görülmektedir. Bakire Meryem’e ibadet etmek de bu inançlara ilginin kısmen sürdüğünün işaretidir (Wilkinson, 2011, s. 6).

Kültürleri koruyan simgelerin varlığıdır. Her kültürün kendi köklerinin altında derin anlamlar yatan; kimlik duygularını, yaradılış öykülerini ve cet hikayelerini güçlendiren simgeleri vardır. Yüzyıllar boyunca büyük çoğunluğu kaybolmadan günümüze dek gelen bu simgelerin ilk ortaya çıktığı kültürlerde yaşamın ve hayata bakışın birer göstergesi olduğu ve bugün bile etkilerini görmenin mümkün olduğu söylenebilmektedir. Sözelimi, sadakatin ve güvenin simgesi haline gelen köpek; bütün mitolojik öykülerde ve modern inançlarda karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisinde köpek, kutsal mekanların koruyucusu olarak görülmüş ve yeraltı ülkesinin tanrısı olan Hades’in bekçiliğini yapmıştır. Hristiyanlığın ilk dönemlerinde bir mağaraya sığınarak 200 veya 300 yıl uykuya yatan ve ardından tekrar uyanıp yaşama dönen ‘Yedi Uyurları’ koruyan hayvanın da köpek olduğu bilinmektedir. İslamiyet’te köpeğin sadakatini vurgulayan “Köpek sahibini ısırmaz” sözleri dilimizde kök salmış bir deyimdir. Grek mitolojisine göre de ‘Athena’, ‘ölüm tanrıçası’ kimliğine büründüğünde, rahibeleri onun tapınağına gelip ulumaya başlamaktadır. Günümüzde bile ‘Dolunaya’ karşı uluyan köpeklerin kötü bir olayın habercisi olduğu inancı çoğu kültürde yaygın olarak görülmektedir (Ersoy, 2007, s. 267).

Ağaç ise; öteden beri yaşam, ölüm ve yenilenmenin imgeleri arasında yer almış ve bazı ağaçlar kutsal kabul edilmiştir. Tarih boyunca ağacı kutsal sayan toplumlar, kendileri ve ağaçlar arasında bir bağlantı olduğuna inanmıştır. Çocuk doğduğu zaman adına bir ağaç dikilmesi, çocuğun yaşayışının bir simgesi olarak görülmüştür. Bazı toplumlarda ağaç, ruhların barınağı olarak kabul edilmiş ve mezar başlarına ağaç dikme geleneği gelişmiştir. Bu geleneklerin izlerini günümüzde de yer yer görmek mümkündür (Işık, 2004, s. 37).

Mitolojiye göre ağaçlar, tanrıların ve özellikle orman perilerinin meskenleri olarak kabul edilmiş ve her tanrıya kutsal bir ağaç adadıkları söylenmiştir. Jüpiter'e meşe, Apollon'a defne ve palmye, Athena'ya ise zeytin ağacı adanmıştır (Erhat, 2000, s. 97). Zeytin ağacı; Athena'nın imgelerinden biri haline gelmiş, özellikle mitolojinin resme konu olduğu Rönesans döneminde pek çok eserde karşımıza çıkmıştır.

Dünya Sanat Tarihinde Ağaç Simgesi: “Zeytin Ağacı”

İÖ birinci yüzyılda Romalı Tabiat Tarihi yazarı Columella'nın “...olea prima omnium arborum est ...”, yani “zeytin ağaçlar arasında birincidir” diye tanımladığı zeytin, yeryüzünün bilinen en eski kültür bitkilerindendir. ‘Delice’ olarak bilinen yabani zeytin ağaçlarının İÖ 5000 yıllarında, ilk kez doğu Akdeniz’de, büyük olasılıkla Anadolu’da bir kavim tarafından ehlileştirildiği sanılmaktadır. Bugün bildiğimiz anlamıyla ehlileşmiş zeytin ağacı doğu Akdeniz kıyılarından Ortadoğulu tüccarlar tarafından İÖ 3000 yıllarında Girit’e ve Kıbrıs’a daha sonra Finikeli denizciler tarafından Akdeniz kıyılarının tamamına götürülmüştür (Boynudelik, 2011, s. 15). Birçok uygarlığın efsanelerinde, mitolojilerinde ve dinlerinde sıklıkla rastladığımız zeytin ağacı, simgelediği çeşitli anlamlarla kültür ve sanat tarihinde evrensel bir boyuta ulaşmıştır. Zeytin, tarihsel süreç içinde değişik kültürlerde ‘barışın’ ve ‘umudun’ simgesi haline gelmiş, aynı zamanda ‘yeniden dirilişin’ ve ‘ölümsüzlüğün’ simgesi olarak tanımlanmış ve kutsal görülmüştür (Wilkinson, 2011, s. 95). Ersoy 2007’ye göre zeytin, öncelikle barış, sonra da güç ve bereketin, dinsel inançlarda ise “günahlardan arınmış olmanın” simgesidir (s. 24).

Mitolojiye göre ilk zeytin ağacı, denizler tanrısı Poseidon ve bilgelik tanrıçası Athena arasındaki yarışma sırasında ortaya çıkmış ve Athena ile özdeşleşmiştir. Öyküye göre; Zeus’un hakemliğinde düzenlenen bu yarışmayı kazananın, Attika’da kurulacak olan yeni şehre sahiplik yapacağı belirtilmiştir. Zeus, insanlık için en faydalı olan hediyeyi getirenin yarışmayı kazanacağını, şehrin koruyucu tanrısı olacağını ve isminin şehre verileceğini duyurmuştur. Bunun üzerine, Poseidon mızrağını yere saplamış ve mızrağın saplandığı yerden kanatlı bir at çıkmıştır. Athena is değneğini toprağa değdirince topraktan zeytin ağacı yeşermiştir. Zeytin ağacının ve meyvesinin

insanlık için en faydalı olan hediye olduğunu düşünen Zeus, Athena'yı yarışmanın kazananı ilan etmiş ve tanrıçanın ismi yeni kurulan şehre verilmiştir. Tanrılar arasında gerçekleşen bu yarışta zeytin ağacı, insanlığın göçebelikten yerleşik düzene geçişini, bolluk ve bereketi simgelemektedir. Birçok yapıtta, özellikle mitolojinin resme konu olduğu Rönesans döneminde Athena, aklın simgesi baykuş ve barışın simgesi zeytin dalı ile birlikte gösterilmiştir. Zeytin ağacı, tanrıların insanlığa bir armağanı olarak görülmüş ve kutsal kabul edilmiştir (Boynudelik, 2011 s. 51).

Görsel 1

Giovanni Battista Mengardi, Athena Poseidon ile Atina için Mücadele Ediyor, 1780, Yağlıboya, 82x52 cm, Palazzo Priuli Manfrin, Venedik, İtalya

İnsanlığın zeytin ağacı ile tanışması ile ilgili diğer bir efsaneye göre Adem, öleceğini hissedince oğlu Şit'i cennete göndermiş ve Tanrıdan günahlarından bağışlanması için af dilemiştir. Bunun üzerine; cennetin bekçiliğini yapan melek, Şit'e üç tohum vermiş ve bu tohumları Adem öldüğünde onun ağzına yerleştirmesini istemiştir. Şit söyleneni yerine getirmiş, Adem öldükten sonra 'Tabor Dağına' gömülmüş ve mezarından zeytin, sedir ve servi ağaçları filizlenmiştir (Boynudelik, 2011 s. 108).

İnsanları; inançsızlıkları nedeni ile cezalandırmaya karar veren Tanrı, Nuh'a bir gemi yapmasını ve kendisine inanan insanlarla birlikte her hayvandan birer çift alarak bu gemiye binmesini emretmiştir. Nuh, Tanrı'nın belirttiği şekilde emri yerine getirmiştir. Bunun üzerine; gökyüzünden gelen tufan ile birlikte ortalığı sular kaplamış, Nuh ve gemidekiler dışında bütün canlılar ölmüştür. Aylar sonra Nuh, yeryüzüne bir güvercin göndererek tufanın bitip bitmediğini öğrenmek istemiştir. Çok geçmeden güvercin, ağzında yeni kopmuş bir zeytin dalı ile geri dönmüştür. Birçok yapıtta zeytin ağacı ve ağzında zeytin dalı olan güvercin Tufan'ın bittiğini ve karada başlayacak

hayatı simgelemektedir (Ersoy, 2007, s. 24). Yıl boyunca yeşil olma özelliği, uzun yıllar yaşayabilme gücü zeytin ağacına; bir tür ölümsüzlük, köklerinden yeniden filiz verme özelliği de yeniden doğuş anlamları yüklemiştir. Bu yönleriyle zeytin ağacının sonsuzluğu ve ölümsüzlüğü simgelediğini düşünmek mümkündür.

Görsel 2

Nuh'un Gemisi, Tabara San Salvador Manastırı'nda Keşiş Emeterio Tarafından Resimlenmiş, Girona Beatus'tan Kitap Resmi, 970-975, Vellum Üzerine, 40x26 cm, Museo Capitular De La Catedral, Girona, İspanya

Zeytin ağacı çeşitli simgesel özellikleriyle yüzyıllardır kültür ve sanat tarihi içinde yerini alsada ilk kez 19. yy. da Hollandalı Ressam Van Gogh tarafından estetik güzelliği ile sanat eserlerinin konusu olmaya başlamıştır. “Zeytin ağaçlarının üzerindeki şu ışığa bak, elmas gibi parlıyor. Pembe, mavi... ve çaprazında oynaşan gökyüzü sizi deli etmeye yeter” sözleriyle Van Gogh, zeytin ağacının sahip olduğu estetik güzelliğini fark etmiş, zeytinle ilgili yirmiden çok resim yapmıştır (Eryılmaz, 2020, s. 9).

Görsel 3

Vincent Van Gogh, Zeytinlikler, 1889, Tuval Üzerine Yağlıboya, 73x90 cm, The Nelson-Atkins Museum of Art, Kansas City, ABD

Van Gogh ile birlikte birçok ressam zeytin ağacının büyüsünden esinlenmiş ve eserlerinde zeytin ağaçlarını farklı form ve stillerde kullanmıştır. Doğadan esinlenerek yaptığı resimlerle ön plana çıkan ressam Claude Monet, “Morena Bahçesindeki Zeytin Ağacı” eseriyle doğanın insan üzerinde oluşturduğu hisleri yansıtmayı başarmıştır. Edgar Degas’ın “Zeytin ağaçları” eseri de yine empresyonist üslubun benzersiz resimlerindedir. Zeytin ağacından aldığı ilhamla Henri Matisse, “Zeytin Ağaçları Arasında Gezinti” adlı eseriyle fovizmin ilk örneklerini vermiştir. Sürrealizmin öncüsü Salvador Dali, İspanya’nın güneyinde yer alan Cadaques kasabasında zeytin manzaraları resmetmiştir. Günümüzde ise zeytin ağacı, doğal güzelliği ve simgelediği anlamlar ile sanatçıların ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Özellikle ölümsüzlüğün simgesi olarak zeytin ağacına eserlerinde sıkça yer veren ressam Muzaffer Akyol, “Cumhuriyet Ağacı, Ölmez Ağacı” isimli çalışmasıyla dikkat çekmektedir. Sanatçı eserinde “Ölmez Ağacı” olarak nitelendirdiği zeytin ağacı ve “Cumhuriyet” arasında kurduğu ilişki sayesinde Cumhuriyeti ölümsüzeleştirdiğini ifade etmektedir.

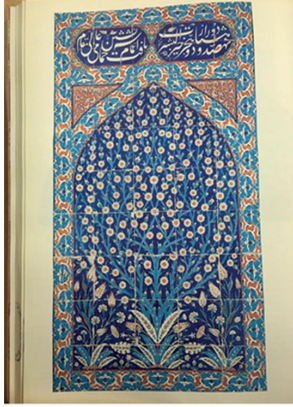
Türk Kültür ve Sanatında “Ağaç”

Eski Türk inancında hayatın devamlılığını simgeleyen ağaç, tanrısal özelliklere sahip bir varlık olarak görülmüş ve kutsal kabul edilmiştir. Türk mitolojisinde ağaç, ‘ana rahmi’ fonksiyonu üstlenmiş ve insanın ağaçtan türediği inancı görülmüştür (Tunç, Akbulut, 2016, s. 83). Aynı zamanda ölümsüzlüğü, yeniden doğuşu ve yaşa-

yan evreni simgeleyen ağaç, geçmişten günümüze Türk süsleme sanatlarındaki yerini almıştır (Erbek, 2002, s. 166). Türk süsleme sanatlarında en çok kullanılan simge “hayat ağacı” olmuştur. Hayat ağacı, yeryüzü ve cennet arasındaki iletişimi sağlayan kutsal bir varlık olarak kabul edilmekte ve yaşayan evreni simgelemektedir. Evreni oluşturan üç elementi; toprağa inen kökleriyle yer altını, gövdesiyle yeryüzünü ve üst dallarıyla gökyüzünü birleştirmektedir. Yeryüzü ile, gökyüzünde olduğu düşünülen cennet arasındaki iletişimi sağlamaktadır. Zeytin, servi, incir, sedir, hurma, kayın, palmye, meşe, nar gibi ağaçlar ‘hayat ağacının’ simgeleri kabul edilmektedir. ‘Hayat Ağacı’ simgesi, stilize edilmiş çeşitli motiflerle çini, dokuma, cam, minyatür, çömlek, müzik ve edebiyatta yer almıştır (Erbek, 2002, s.168).

Görsel 4

*Topkapı Sarayı Harem Dairesi, Çini Pano
Merkezde Hayat Ağacı Görülmektedir.*

Görsel 5

*Yunt Dağı Yöresine Ait Namazlık Halısı,
Merkezde Hayat Ağacı Görülmektedir.*

Kahramanmaraş Domuztepe Höyüğü’nde çıkan buluntular, Hayat Ağacı formunun ilk örneklerini taşımaktadır. Buluntular arasında yer alan seramik parçalardan birinde (Görsel 6) hayat ağacı formu, turnalar ve mimari yapılar resmedilmiştir (Carter, 2012, Akt, Yuluğ, 2018, s. 172).

Görsel 6

Mimari Yapılar Resmedilmiş Bir Seramik

Görsel 7

Selçuklu İpek Kumaş, Hayat Ağacı

Eski Türk kavimlerinin zeytin ile buluşmaları 11. yüzyılda Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etmeleri ile başlamaktadır (Eskiyörük, 2016, s. 238). Hayat ağacı simgesinden biri olan zeytin, Türk kültüründe de bilgelik ve sonsuzluk anlamına gelmektedir. Çekirdekli olması bakımından, doğurganlığı ve yaşamı simgelemektedir (Erdal, 2020, s. 166). Zeytin, tüm kutsal kitaplarda ve dinlerde aynı simgesel anlamı taşımaktadır. Barış, ölümsüzlük, bereket, akıl ve olgunluk...(Eryılmaz, 2020, s. 36).

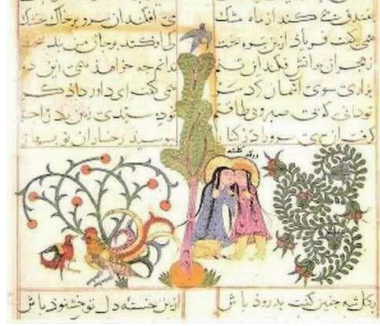
Görsel 8

*Sıraltı Tekniği, Hayat Ağacı ve Güvercin,
Karatay Medresesi Müzesi, Konya.*

Görsel 9

*Minyatür, 12. Yüzyıl, Varka ve Gülşah
Topkapı Saray Kütüphanesi, İstanbul.*

Müslümanlıkta zeytin, Kuran'da geçen önemli ağaçlardan biridir. İslamda zeytin ağacının kutsallığına işaret eden bir efsaneye göre; Peygamberin ölümünden dolayı tüm ağaçlar üzümlüp gözyaşı dökmekte, ancak zeytin ağacının üzülmediğine dair bir ibare görülmemektedir. Kendisine neden üzülmediği sorulunca zeytin ağacı, "Benim üzüntüm diğer ağaçlar gibi gösterişli değildir. Gövdemi yarıp bakarsanız, içimdeki siyahlığın sebebini anlarsınız" sözleriyle Peygamberin ölümüne olan üzüntüsünü ak-

tarmıştır (Naskali, 2017, s. 124). Dinimizce de kutsal olması ve sabrı simgelemesi bakımından mezar taşlarında da zeytin ağacını görmek mümkündür. Madeni paraların sağ tarafına işlenen zeytin dalı ve sol tarafına işlenen başak figürü ile tarım ve bereket vurgusu yapılmıştır (Erdal, 2002, s. 167). Zeytin insan yaşamında sözel kültürde de etkili olmuş; türkü, mani, deyiş, atasözü ve bilmecelerde yaygın olarak kullanılmıştır.

Ülkemizin birçok yerinde olduğu gibi Bursa'nın ilçesi Gemlik için de zeytin, kültürel hayatın bir parçasıdır. Gemlik halkının önemli geçim kaynaklarındanır. Kesimi yasaklanan zeytin ağacı, simgelediği çeşitli anlamlar ile nesilden nesile aktarılması gereken önemli bir kültürdür.

Problem Durumu

Ortaöğretim Görsel Sanatlar dersi öğretim planında, Geleneksel Türk Sanatlarında kullanılan motiflerin simgesel anlamlarına yönelik kazanımlar yer almaktadır. Bu kazanımların, öğrencilerin yaşamlarında yer edinen bir öğeden yola çıkarak kazandırılması ve onların, farklı nesnelere kendi simgesel anlamlarını nasıl yükleyebilecekleri konusu, bu araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Geleneksel Türk Sanatlarında yaygın bir kullanıma sahip olan “Hayat Ağacı” motifinin anlatımında, Hayat ağacının simgelerinden biri olan Zeytin Ağacından yararlanmak ve öğrenciler üzerinde, sıradan gibi görünen nesnelere simgesel anlamlar yükleyerek kendilerini daha özgür ifade edebileceklerinin farkındalığını oluşturmaktır.

Bu temel amaç doğrultusunda araştırmada şu sorulara yanıt aranmaktadır;

1- Öğrencilerin Geleneksel Türk motiflerinde yer alan simgelere yönelik düşünceleri nelerdir?

2- Öğrencilerin, görsel ve kültürel çevrelerindeki nesnelere yönelik farkındalıkları nelerdir?

3- Öğrencilerin farklı nesnelere yükledikleri simgesel anlamların, yaptıkları görsel çalışmalara yansımaları nasıldır?

Araştırmanın Önemi

Toplumunu oluşturan değerlerin tümü kültür olarak tanımlanmakta ve toplumsal devamlılığın sağlanmasında kültür aktarımının önemli bir yeri bulunmaktadır. Geçmişten günümüze kültür aktarımının yollarından biri de sanattır. İnsanlar yaşamlarını, inançlarını, korkularını, beğenilerini, öykülerini kısaca duygularını ifade edebilmek ve aktarabilmek amacıyla sanatı kullanabilmekte ve sanat çalışmalarında iletişim

aracı olarak da çeşitli simgesel anlatımlara başvurmaktadır. Geçmiş kültürümüz ve farklı kültürlerle bağ kurabilmek görsel iletişim kaynağı olarak kullanılan simgeleri anlamakla mümkün olmaktadır. Bu çalışma ile; yeryüzünün bilinen en eski kültür bitkilerinden biri olan zeytinin, kültür ve sanat tarihinde kullanılan simgesel anlamlarına değinilmesi, kültür aktarımı açısından etkili olacağını düşündürmektedir. Araştırma ile öğrenciler; kendi kültürlerinde ve farklı kültürlerde kendine yer bulan zeytin ağacının simgesel anlamlarını keşfederek, bu anlamda var olan sanat eserlerine simgesel okuryazarlık geliştirebileceklerdir. Sıradan gibi görünen nesnelere, sanatsal çalışmalarında simgesel anlamlar yükleyerek kendilerini daha özgür ifade edebileceklerdir.

Bu araştırma; zeytin kültüründe yetişen öğrencilerde zeytin ağacı örneği ile geleneksel Türk motiflerinde yer alan ağaç simgesine farkındalık oluşturması ve kültürel aktarımın sağlanmasında etkili olması bakımından önemli görülmektedir.

Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma; görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, araştırılmaya ilişkin olgu ve olayların kendi ortamında gerçekçi ve bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilip, ortaya çıkarıldığı bir süreçtir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Katılımcıların araştırılan olguya ilişkin düşüncelerini, ne hissettiklerini ve uygulama sürecini incelemeyi amaçlayan bu araştırma, “nitel araştırma” desenlerinden “durum çalışması” olarak tasarlanmıştır. Merriam (2013)’e göre durum çalışması; “sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu durum çalışmasında konunun, Geleneksel Türk Sanatlarında kullanılan hayat ağacı motifinin öğretiminde görsel kültürel çevreden yararlanma olarak belirlenmesi ve Görsel sanatlar dersinde ayrıntılı olarak betimlenmesi söz konusudur. Merriam (2015)’e göre, nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için birden çok veri toplama aracının kullanılması gerekmektedir. Araştırmada; temel veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmış, araştırma soruları dikkate alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme sorularından yararlanılmıştır. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin artırılması noktasında ise destekleyici veri toplama aracı olarak doküman analizi yöntemine başvurulmuştur.

Creswell (2019)’a göre, nitel bir araştırmada ortaya çıkabilecek olası etik sorunların farkına varılması ve bu sorunlar için yeni yaklaşımların ya da yöntemlerin geliştirilmesi, çalışmanın niteliğinin artırılmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda araştırmada etik kurallar gereği, çalışma grubundaki öğrenci verilerinin kullanımına yönelik gerekli izin belgeleri alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunu uygu-

lamak için öğrenci velilerinden de izinler alınmış, öğrenci kimliğinin gizli tutulacağı ve araştırmada kod isim kullanılacağı bilgilendirilmesi yapılmıştır. Bunların yanı sıra; araştırmanın veri toplama süreci ve veri analizi işlem basamakları ayrıntılı bir biçimde açıklanmış, tablolar halinde bulgularda paylaşılmıştır. Bu sayede araştırmanın tekrar edilebilirliği sağlanmıştır.

Etik Kurul İzni: Katılımcılarla yapılacak olan görüşmeler için Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 29 Nisan 2022 oturum tarihli, 2022-04 oturum sayılı toplantısıyla gerekli izinler alınmış, etik kurallara riayet edilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma; katılımcıların araştırılan olguya ilişkin, algılarını, ne düşündüklerini ve ne hissettiklerini bütüncül bir yaklaşımla ortaya çıkarmak amacıyla “bütüncül tek durum deseni” olarak tasarlanmıştır. Bütüncül tek durum desenlerinde, “isminden de anlaşılacağı gibi, tek bir analiz biriminin var olduğu alanlarda (bir birey, bir kurum, bir program, bir okul, vb.) kullanılabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 290-291). Bu araştırma, tek bir durumun tek bir okulda uygulanması ve katılımcıların bu duruma uygun özellikte olması bakımından bütüncül tek durum deseni olarak planlanmıştır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu araştırma; Gemlik Celal Bayar Anadolu Lisesi seçmeli sanat etkinlikleri dersi kapsamında, Görsel Sanatlar Dersi atölye çalışmalarını seçen 10. Sınıf öğrencileri ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde benzeşik örneklem kullanılmıştır. “Benzeşik örneklem yönteminde küçük ve homojen bir örneklem grubu ele alınmakta ve bu grup detaylı olarak çalışılmaktadır” (Neuman, 2014). Benzer özellikler taşıyan ve araştırmaya dahil olmak için gönüllü olan öğrencilerden bir örneklem grubu oluşturulmuş, bu grup detaylı olarak çalışılmıştır.

Verilerin Toplanması

Veri toplama süreci, 2021-2022 eğitim öğretim yılı içinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama araçlarından nasıl faydalandığına dair bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1*Veri Toplama Süreci*

Aşama	Örneklem	Veri toplama aracı	Tarih Aralığı
1. Aşama	Öğrenci	Görüşme	05.05.2022 12.05.2022
2. Aşama	Öğrenci	Sunum	12.05.2022 19.05.2022
3. Aşama	Öğrenci	Uygulama	19.05.2022 02.06.2022
4. Aşama	Öğrenci	Görüşme + Doküman İnceleme	05.05.2022 12.05.2022

1. Aşama: Araştırma öncesi öğrencilere dağıtılan Veli İzin Formu (bkz. Ek-2) toplanmış ve veli izinleri doğrultusunda araştırmaya gönüllü olarak dahil olmak isteyen 5 kişilik çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubundaki 5 öğrencinin Geleneksel Türk Sanatlarında kullanılan simgelere yönelik düşüncelerini ve çevrelerinde görmüş olduğu nesnelere yükledikleri sembolik anlamları belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış ön görüşme formu uygulanmıştır. 8 adet sorunun yer aldığı bu görüşme formuna dair bilgiler uygulama öncesi öğrencilere sunulmuştur. Bu süreçte, öğrencilerin gönüllü olarak dahil oldukları bu araştırmadan, istedikleri durumda ayrılacakları bilgisi verilmiştir. Araştırmada kişisel bilgilere yer verilmeyeceği ve katılımcıları tanımlayabilmek için kod adına başvurulacağı söylenmiş, görüşmenin ses kaydına alınacağı katılımcı gruba tekrar hatırlatılmıştır. Ardından, araştırmacının uygun gördüğü sessiz bir ortamda katılımcılara ön görüşme formu uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış ön görüşmeyle ilgili bilgiler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2*Yarı Yapılandırılmış Ön Görüşme*

Görüşmeci Kod Adı	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
Betül	05.05.2022	7 dakika	Kütüphane
Emine	05.05.2022	5 dakika	Kütüphane
Ceyda	05.05.2022	6 dakika	Kütüphane
Sibel	05.05.2022	6 dakika	Kütüphane
Halil	05.05.2022	5 dakika	Kütüphane

2. Aşama: Görsel Sanatlar Dersi atölye uygulamalarını seçen 10. Sınıf öğrencilerinin tümüne “Sanatta Kültürel Simgeler: Zeytin Ağacı” isimli bir sunum gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı tarafından gerçekleştirilen bu sunum kapsamında 10. Sınıf Görsel Sanatlar Dersi müfredatındaki kazanımlara ilişkin konulara yer verilmiş; Simgelerin Doğuşu ve İnsan Hayatındaki Yeri”, Dünya Sanat Tarihinde Ağaç Simgesi: Zeytin Ağacı”, “Türk Kültür ve Sanatında Ağaç Simgesi” başlıkları altında, görsellerle desteklenmiş PowerPoint sunusu eşliğinde ders işlenmiştir.

3. Aşama: 2. aşamada gerçekleştirilen sunum ardından öğrencilerde, simge kavramının ortaya çıkışı ve insan hayatındaki önemi üzerine farkındalık oluşması sağlanmış ve öğrencilere, bu farkındalıklarını çevrelerinde gördükleri nesnelere simgesel anlamlar yükleyerek kullanabilecekleri söylenmiştir. Katılımcılardan; ön görüşme esnasında yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda, seçtikleri bir nesneye yükledikleri simgesel anlamları aktarabilecekleri görsel bir çalışma yapmaları istenmiştir. Katılımcılara; yapacakları görsel çalışmada istedikleri tekniği kullanabilecekleri bilgisi verilmiş, araştırmanın uygulama aşamasının tamamlanması için 2 haftalık bir süre verilmiştir.

4. Aşama: Uygulama çalışmasının tamamlanması aşamasından sonra katılımcılara 8 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış son görüşme formu uygulanmıştır. Katılımcıların, simge kavramına yönelik düşüncelerinde bir farklılık olup olmadığını belirlemek ve çevrelerinde gördüğü nesnelere yükledikleri simgelerin kendileri için ne anlam ifade ettiğini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan son görüşmeyle ilgili bilgiler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3*Yarı Yapılandırılmış Son Görüşme*

Görüşmeci Kod Adı	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Görüşme Yeri
Betül	02.06.2022	9 dakika	Kütüphane
Emine	02.06.2022	8 dakika	Kütüphane
Ceyda	13.06.2022	9 dakika	Kütüphane
Sibel	02.06.2022	6 dakika	Kütüphane
Halil	13.06.2022	6 dakika	Kütüphane

Verilerin Analiz Edilmesi

Bu araştırmada verilerin analiz edilmesi ve yorumlanmasında tematik analiz yöntemine başvurulmuştur. Katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler araştırmanın temel veri kaynağı olarak belirlenmiş ve bu görüşmelerden elde edilen veriler Creswell'in (2017) açıkladığı, tematik analiz yöntemi işlem basamakları uygulanarak incelenmiştir. Bu yöntemde; görüşmelerden elde edilen verilerin kodlanması, birbiriyle ilişkili kodların ortak bir kategori altında toplanması ve son olarak oluşan kategorilerin temalar halinde bir araya getirilmesiyle tamamlanan tümevarımsal bir yaklaşım söz konusudur. Tematik analiz yöntemiyle derinlemesine incelenen yarı yapılandırılmış görüşmeler, bulgularda tablo halinde sunulmuştur. Diğer verilerin analize dahil edilmesi noktasında ise; katılımcıların yapmış olduğu görsel dokümanlar, araştırmacı tarafından hazırlanan "Doküman Değerlendirme Formu" dikkate alınarak incelenmiş, veri çeşitliliği sağlanmıştır. Doküman değerlendirme formunda yer alan sorular aşağıda verilmiştir.

Doküman Değerlendirme Formu

- Öğrencinin, ön görüşmede seçtiği nesne, yaptığı görsel çalışmada yer alıyor mu?
- Öğrencinin seçtiği nesneye yüklediği simgesel anlam, yaptığı görsel çalışmada hissediliyor mu?
- Öğrencinin yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdiği cevaplar ile yaptığı görsel çalışma birbiriyle tutarlı mı? soruları üzerinden görsel dokümanlar değerlendirilmiş, öğrencilerin yaptığı çalışma ile birlikte bulgular kısmına eklenmiştir.

Bulgular

Araştırmada; veri toplama sürecinin tamamlanmasının ardından, elde edilen bulgular bu bölümde sunulmuştur. Araştırma sorularına hitaben hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme soruları tematik analiz yöntemiyle analiz edilmiş, bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 4

1. Araştırma Sorusuna Yönelik Görüşme Analizi

1. Araştırma Sorusu	Görüşme Verileri	Kod	Kategori	Tema
	Nesnenin özel anlamı İç dünyamızın temsili Düşüncelerimizin temsili Duygularımızın işareti	Duygu temsili		
	Bir şeyi belli etmek İnançlarımızı aktarmak Düşüncelerimizi aktarmak Hislerimizi aktarmak Yaşadıklarımızı aktarmak	Duygu aktarımı	Kişisel ifade	
Öğrencilerin Geleneksel Türk motiflerinde kullanılan “simgeler” hakkındaki düşünceleri nelerdir?	Güneş, Hilal, Bayrak Ağaç, Çiçek, Lale Aslan, Kurt Halı, Kilim, Çini, Ebru, Hat Türbe, Cami, Bayrak, Tabak Özgürlük, Barış, Bereket Sonsuzluk, Ölümsüzlük, Yaşam	Cansız Nesne Bitki Motifi Hayvan Motifi Geleneksel Sanat Kültürel Nesne Çağrışımsal Özellik Fiziksel Özellik	Görsel Çevre Kültürel Çevre Bireye Yansıma	Öğrenci Görüşleri

Yapılan görüşmeler sonunda 1. araştırma sorusuna cevap olarak “Öğrenci Görüşleri” başlığı altında tek bir temaya ulaşılmıştır.

Öğrenci Görüşleri Teması

Öğrencilerin; “simge kavramının anlamı” ve “geçmişten günümüze hangi amaçla kullanıldığı”, “Geleneksel Türk motiflerinde en çok kullanılan simgenin ne olduğu” ve “nerelerde kullanıldığı”, “kültürel yaşamlarında yer edinen zeytin ağacının simgesel anlamları” ile ilgili sorulara verdiği yanıtların analizi ile oluşmuştur. Görüşme verilerinin analizi sonunda, bu tema içinde yer alan; “Kişisel İfade”, “Görsel Çevre”, “Kültürel Çevre”, “Bireye Yansıma” kategorilerine ulaşılmıştır.

Kişisel ifade: Yapılan görüşmeler sonunda öğrencilerin, simge kavramının anlamı ve amacı ile ilgili genel bir bilgiye sahip oldukları, bununla ilgili soruları rahatlıkla yorum yapabildikleri görülmüştür. Görüşme esnasında Ceyda, simge kavramını; “Duygularımızın yansımaları olan işaretlere denir” (s. 1) şeklinde tanımlamış, geçmişten günümüze “Bence duygu aktarımı amacıyla kullanılmıştır” (s. 2) sözleriyle simgelerin kullanım amacını dile getirmiştir. Bu konuda Sibel; “Yazının olmadığı zamanlar bir şeyi belli etmek için kullanılmış olabilir” (s. 2) sözleriyle simgenin kullanım amacını ifade etmiştir.

Görsel çevre: Geleneksel Türk motiflerinde en çok kullanılan simge olarak Halil; “Aklıma ilk olarak lale motifi geldi. Aslan ya da Kurt da olabilir, tam emin değilim” (s. 3) sözleriyle belirtmiştir. Ceyda ise; “Süsleme ve dekoratif motifler ön plandadır. Mesela çiçek motifi” (s. 3) şeklinde cevaplamıştır. Bu soruyla ilgili Betül; “Ağaç, özellikle de zeytin dalı çok kullanılıyor” (s. 3) sözleriyle düşüncelerini dile getirmiştir.

Kültürel çevre: Halil, Geleneksel Türk motiflerinde kullanılan simgeler üzerine düşüncelerini; “Hat, ebru, çini, dokumacılık gibi alanlarda kullanılmıştır diye düşünüyorum” (s. 4) sözleriyle dile getirmiş, buna ilaveten “Özellikle lale motifinin kullanımını çini tabaklar üzerinde çok yaygın” şeklinde sözlerine devam etmiştir. Emine’nin bu soruya yönelttiği cevap, “Cami, türbe, hat sanatları ve ebru sanatları gibi alanlarda kullanılmıştır” (s. 4) şeklinde olmuştur.

Bireye yansıma: Zeytin ağacının simgesel özellikleri ile ilgili düşüncelerini Emine; “Sonsuzluk, ölümsüzlük” olarak belirtmiş; “özellikle zeytin dalı barış ve bereket olarak kullanılıyor” (s. 5) sözleriyle konuşmasına devam etmiştir. Sibel ise konuşmasında; “Zeytin ağacı özgürlüğü ifade ediyor” (s. 5) ifadelerine yer vermiştir.

Tablo 5*2. Araştırma Sorusuna Yönelik Görüşme Analizi*

2. Araştırma Sorusu	Görüşme Verileri	Kod	Kategori	Tema
	Hayvan, Köpek, At, Kadın, Martı, Ağaç	Canlı Nesne		
	Ev, Bayrak, Araba, Simit	Yapay Nesne		
	Güneş, Ağaç, Deniz, Dağ, Zeytin	Doğal Nesne	Niteliksel Özellik	
Öğrencilerin görsel ve kültürel çevrelerindeki nesnelere yönelik farkındalıkları nelerdir?	Köpek, At, Kadın, Ağaç, Martı	Canlı Nesne		Öğrenci Farkındalığı
	Kadın, Renk	Gözlemsel Anlam	Anlamsal Özellik	
	Yaşam-Ölüm, Özgürlük, Yeniden Doğuş-Sonsuzluk	Düşünsel Anlam		
	Hareketli olması, Görünüşü, Sesi, Olgunlaşma süreci	Gözlenebilen	Duyusal Özellik	
	Duygusal özelliği, Heyecanlı olması	Gözlenemeyen		

Yapılan görüşmeler sonunda 2. araştırma sorusuna yanıt olarak “Öğrenci Farkındalığı” başlığı altında tek bir temaya ulaşılmıştır.

Öğrenci Farkındalığı Teması

Öğrencilerin; “sosyal ve kültürel çevrelerinde en çok gördüğü nesnelere neler olduğu”, “kendisini en çok etkilediğini düşündüğü nesne olarak hangisini seçtiği”, “seçtiği nesneye yüklediği anlamların neler olduğu”, “seçtiği nesneye yüklediği sim-

gesel anlamı nesnenin hangi özelliğine göre belirlediği” ile ilgili sorulara verdiği yanıtların analizi ile oluşmuştur. Görüşme verilerinin analizi sonunda, bu tema içinde yer alan; “Niteliksel özellik”, “Anlamsal Özellik”, “Duyusal Özellik” kategorilerine ulaşılmıştır.

Niteliksel özellik: “Sosyal ve Kültürel çevrenizde en çok gördüğünüz nesnelere örnekler veriniz” sorusuna (s. 5) Emine; “deniz, zeytin, ağaç, hayvan” örneklerini, Sibel; “hayvan, köpek, güneş, ev” örneklerini, Betül; “bayrak, at, deniz, ağaç” örneklerini, Ceyda; “dağ, kadın, ağaç, deniz, hayvan” örneklerini, Halil; “martı, deniz, ağaç, araba” örneklerini vermiştir. Ön görüşme formunda yer alan “Sizi en çok etkilediğini düşündüğünüz nesne olarak hangisini seçerdiniz” sorusuna (s. 6); Emine “ağaç”, Sibel “köpek”, Betül “at”, Ceyda “kadın”, Halil “martı” cevaplarını vermiştir. Verilen cevaplara istinaden öğrencilerin, seçtikleri nesnelere üzerinde yaşadığı coğrafi konumun etkili olduğu “deniz, zeytin, martı, ağaç” verilerinden anlaşılmaktadır.

Anlamsal özellik: Seçtiğiniz nesneye yüklediğiniz anlamlar nelerdir” sorusuna (s. 7) verilen cevaplar üzerinde öğrencilerin gözlemlerinin ya da kişisel düşüncelerinin etkili olduğu yapılan ön görüşme esnasında ortaya çıkmıştır. Kendisini en çok etkilediği nesne olarak martıyı seçen Halil; “Martılar gökyüzünün sahibi gibiler. Sanki gökyüzü onlardan soruluyor. Martıların insanlara gökyüzünden haber getiren haberciler olduğunu düşünüyorum” sözleriyle kendisini ifade etmiştir. Ceyda ise; “Bana özgürlük, esaret, güç, cesaret, heyecan gibi birçok şeyin tanımını sorsanız ben bunların hepsine de tek bir yanıt verirdim. Bu da kadın olurdu” sözleriyle kadın nesnesine yüklediği anlamları dile getirmiştir. Ağacı seçen Emine; “Bana göre ağaca baktığımızda bir insanın yaşamını görebiliriz” sözleriyle nesneye yüklediği anlamı belirtmiştir.

Duyusal özellik: Seçtiğiniz nesneye yüklediğiniz anlamı, nesnenin hangi özelliklerine göre belirlediniz sorusuna seçtiği “At” nesnesini kadınla ilişkilendiren Betül; “Atların asil hayvanlar olduğu herkes tarafından bilinir. Aynı zamanda ihtişamlı ve gösterişli görüntülerinin ardında yatan uysallığı bana kadınları anımsatır” sözlerinin ardından “bana göre atlar, kadının güzelliğini ve zarafetini simgelemektedir” cevabını vermiştir. Sibel ise; seçtiği “Köpek” nesnesini renk ile ilişkilendirerek “Köpeklerin hep hareketli ve heyecanlı olması, renklerin insanlara hissettirdiği duygular gibi” cümlelerini kurmuştur. Ağaç nesnesini seçen ve insan yaşamıyla ilişkilendiren Emine; “Anne karnındaki bir bebek küçük bir zerreden oluşuyor ve büyüyor. Hayata tutunuyor tıpkı ağaç gibi. Daha sonra büyüyüp olgunlaşıyor ve zamanı gelince de ölüyor. Tıpkı ağacın kuruması gibi” sözleriyle dile getirmiştir. Martıyı seçen Halil; “Martının çığlık tarzındaki sesi bir yakını kaybeden insanın çığlık atışına benziyor. Martının sesini ne zaman duysam irkilirim. Ölümü hatırlatır bana” diyerek soruyu yanıtlamıştır.

Tablo 6*3. Araştırma Sorusuna Yönelik Görüşme Analizi*

3. Araştırma Sorusu	Görüşme Verileri	Kod	Kategori	Tema
	Nesnelere anlam yüklemek, Sonsuzluğu ve yeniden doğuşu simgelemek	Anlam Yükleme		
	Kadının özgürlüğünü yansıtmak, Köpeklerin iç dünyalarını yansıtmak	Yansıtma	Dışavurum	
	Kalıplara karşı çıkmak	Eleştirme		
Öğrencilerin, farklı nesnelere yükledikleri simgesel anlamların yaptıkları görsel çalışmalarına yansımaları nasıldır?	Kendimi açıkladığım için, Kendimi ifade ettiğim için, Duygularımı yansıttığım için, Kendim yaptığım için	İfade Gücü	Kişisel yargı	Öğrenci çalışmaları
	Mesaj verdiğim için	Eleştirme Gücü		
	Yaşam ve ölüm Yeniden doğuş ve sonsuzluk	İlişkilendirme	İç görü	
	Güzellik algısı Özgürlük	Farkındalık		
	Renkli kişilik	Öznellik		

Bu çalışmanın 3. araştırma sorusuna yanıt olarak yapılan görüşmeler sonunda “Öğrenci Çalışmaları” başlığı altında tek bir temaya ulaşılmıştır.

Öğrenci Çalışmaları Teması

Öğrencilerin; “Yapmış olduğunuz görsel çalışmanın amacı nedir”, “Yapmış olduğunuz çalışma neden önemli”, “Senin çalışman ne anlatıyor” sorularına verdiği

yanıtların analizi ile oluşan bu temada “Dışavurum”, “Kişisel Yargı”, “İç görü” kategorilerine ulaşılmıştır.

Dışavurum: Yapmış olduğun görsel çalışmanın amacı nedir sorusuna Betül; “İnsanları kalıplara sokmanın bir anlamı olmadığını ve tek bir güzellik algısının olmadığını açıklamak” sözlerine yer vermiştir. Ceyda ise bu soruya “Kadının önemsenmediği bir dönemde kadın özgürlüğünü aşlamak” şeklinde cevap vermiş, Halil; “Nesnelere anlam yükleyerek onları daha anlamlı ve daha açıklayıcı yapmak için” sözleriyle yanıtlamıştır.

Kişisel yargı: Yapmış olduğunuz çalışma neden önemli sorusunun yer aldığı bu bölümde Betül “İnsanların güzellik algısını çok fazla tekdüze hale getiriyoruz. Bunun yanlışlığını açıkladığımı düşünüyorum” sözlerine yer vermiş, Ceyda; “İnsanların kafasındaki düşünceleri değiştirmek için” şeklinde kendini ifade etmiştir. “Kendimi açıkladığım için”, “Kendimi ifade ettiğim için”, “Duygularımı yansıttığım için” ifadeleri de görüşmelerden elde edilen veriler arasında yer almaktadır.

İç görü: Senin çalışman ne anlatıyor sorusuna verilen cevaplar arasında; “Benim resmimdeki atın ağzı, burnu yamuk ve biçimsiz; fakat bu onun at olduğu gerçeğini değiştirmiyor. Kısaca tek bir güzellik algısı yoktur”, “Benim çalışmam yaşamla ölümlü anlatıyor”, “Köpeklerin renkler kadar heyecanlı olduğunu anlatıyor”, “Kadının özgürlüğünü anlatıyor”, “Doğum ve yaşamı anlatıyor” ifadeleri yer almaktadır.

Öğrencilerin yapmış olduğu görsel dokümanlar: Öğrencilerin yapmış olduğu görsel dokümanlar, araştırmacı tarafından hazırlanan “Doküman Değerlendirme Formu” dikkate alınarak incelenmiş, bu bölümde sunulmuştur.

Fotoğraf 1

Kod Adı Betül Olan Öğrencinin Yapmış Olduğu Görsel Çalışma

Öğrencinin, ön görüşmede “At” nesnesini seçtiği ve bu nesneyi kadının güzelliği ve zarafetiyle ilişkilendirdiği belirlenmiştir. Ancak, kadınlar üzerinde oluşturulmaya çalışılan tek tip güzellik algısının olamayacağını, her kadının farklı güzelliğe sahip olabileceğini vurgulayan şu sözlere yer vermiştir: “Benim resmimdeki atın ağzı burnu yamuk, büyük ve hatta biçimsiz; fakat bu onun at olduğu gerçeğini değiştirmiyor.”

Öğrencinin; seçtiği nesne ve nesneye yüklediği simgesel anlam olan “kadınlar üzerinde oluşturulan güzellik algısı” yaptığı görsel çalışmada hissedilmektedir. Tek tip güzellik algısının olmadığı, insanları kalıplara sokmanın yanlış olduğu vurgulanmak istenmiştir. Farkındalık oluşturmak amacıyla yapılan bu çalışmada kadın ile at arasında ilişki kurulduğu görülmekte ve öğrencinin görüşme sorularına verdiği cevaplar ile yaptığı görsel çalışmanın birbiriyle tutarlı olduğu düşünülmektedir.

Fotoğraf 2

Kod Adı Ceyda Olan Öğrencinin Yapmış Olduğu Görsel Çalışma

Öğrencinin, ön görüşmede seçtiği nesne “Kadın” ve nesneye yüklediği simgesel anlamın “Özgürlük” olduğu görüşme esnasında elde edilen verilerden belirlenmiştir. “Kadının önemsenmediği bir dönemde kadın özgürlüğünü aşılacak” sözleriyle yaptığı çalışmanın amacını belirten Ceyda, insanların kafasındaki düşünceleri değiştirerek bir farkındalık yaratmak istediğini ifade etmiştir. Resimde, kadın figürünün saçlarının şelaleye benzetildiği ve kadın figürüne yüklenen özgürlük simgesinin koşan atlarla ilişki kurularak vurgulanmak istendiği görülmektedir.

Öğrencinin; seçtiği nesne ve nesneye yüklediği simgesel anlam yaptığı görsel çalışmada hissedilmekte ve görüşme sorularına verdiği cevaplar ile yaptığı görsel çalışmanın birbiriyle tutarlı olduğu düşünülmektedir.

Fotoğraf 3

Kod Adı Halil Olan Öğrencinin Yapmış Olduğu Görsel Çalışma

Öğrencinin ön görüşmede “Martı” nesnesini seçtiği ve martının insanlara “gökyüzünden haber getiren haberciler” benzetmesini yaptığı görüşme esnasında verdiği cevaplardan anlaşılmaktadır. “Martının çığlık tarzındaki ötüşleri, bir yakını kaybeden insanın çığlık atışına benziyor. Martının sesini ne zaman duysam irkilirim. Ölümü hatırlatır bana” sözleriyle Halil; nesneye yüklediği simgesel anlamı “Ölümün habercisi” olarak belirlemiştir.

Siyah ve beyazın tonlarıyla oluşan bu resimde, martının büyük bir alanı kaplaması ve heybetli görünümü gökyüzünün sahibi izlenimini vermekte, mezar taşlarının üzerinden uçması ise ölüm haberi getirdiği düşüncesini oluşturmaktadır. Öğrencinin, görüşme sorularına verdiği cevaplar ile yaptığı görsel çalışmanın birbiriyle tutarlı olduğu düşünülmektedir.

Fotoğraf 4

Kod Adı Emine Olan Öğrencinin Yapmış Olduğu Görsel Çalışma

Öğrenci görüşme esnasında “Ağaç” nesnesini seçtiğini ve ağacı, bir insanın yaşam döngüsüyle ilişkilendirdiğini şu sözlerle belirtmiştir. “Anne karnındaki bir bebek küçük bir zerreten oluşuyor ve büyüyor. Hayata tutunuyor tıpkı ağaç gibi. Daha sonra büyüyüp olgunlaşıyor ve zamanı gelince de ölüyor. Tıpkı ağacın kuruması gibi”.

Emine ağaç nesnesine yüklediği simgesel anlamın “doğum, yaşam, ölüm” olduğunu ifade etmek istemiş; resimde, koca bir ağacın gövdesinde gelişen anne karnındaki bebek görüntüsü ile doğumu, koca bir ağaç görüntüsüyle yaşamı ve ağacın dallarının sonsuzluğa uzanmasıyla da ölümü anlattığı düşünülmektedir. Öğrencinin, görüşme sorularına verdiği cevaplar ile yaptığı görsel çalışmanın birbiriyle tutarlı olduğu görülmektedir.

Fotoğraf 5

Kod Adı Sibel Olan Öğrencinin Yapmış Olduğu Görsel Çalışma

Öğrencinin ön görüşmede verdiği cevaplardan “Köpek” nesnesini seçtiği ve köpeklerin onun üzerinde özel bir anlamı olduğu hissedilmektedir. “Onların hep hareketli ve heyecanlı olması, renklerin insanlara hissettirdiği duygular gibi” sözleriyle Sibel; köpek ve renk arasında ilişki kurmuş, köpeğe simgesel anlam olarak “heyecan” duygusunu yüklemiştir. Yaptığı resimde köpeklerin duygu durumlarını, kullandığı renkler üzerinden anlatmak istediği görülmektedir. Resmin, köpek üzerine yüklenen “heyecan” simgesinden ziyade “hüzün” duygusuna hakim olduğu hissedilse de; öğrencinin görüşme esnasında verdiği cevaplar ile yaptığı görsel çalışma arasında anlamlı bir tutarsızlık olmadığı düşünülmektedir.

Sonuç

Kültür, insanlarda aidiyet duygusunun oluşması ve toplumsal devamlılığın sağlanması adına nesilden nesile aktarılması gereken maddi ve manevi değerler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değerler bütününün nesilden nesile aktarılması noktasında ise, sanatın önemli bir rolü bulunmaktadır. İnsanlar duygu ve düşüncelerini, inançlarını, kültürel yaşamlarını aktarabilmek amacıyla sanat çalışmalarında çeşitli simgesel anlatımlara başvurmaktadır. Bu simgesel anlatımlar, zaman içinde geniş bir anlatım gücüne sahip olan “kültürel simge” haline dönüşmekte ve geçmiş kültürümüz ile günümüz arasındaki bağı kuvvetlendirmektedir.

Bu araştırma ile Görsel Sanatlar Dersi müfredatında yer alan Geleneksel Türk Sanatlarında kullanılan motiflerin simgesel anlamlarına yönelik kazanımlara deği-

nilmiştir. Öğrencilerin geçmiş kültürümüzü öğrenmesi ve farklı kültürlerle tanışması açısından bu kazanımların göz ardı edilmemesi önemli görülmektedir. Araştırma kapsamında; Geleneksel Türk Sanatlarında yaygın bir kullanıma sahip olan “Hayat Ağacı” motifi üzerinde durulmuştur. Hayat Ağacı motifinin simgesel anlamlarına farkındalık oluşturmak amacıyla zeytin ağacından yararlanılmıştır. Zeytin ağacı aynı zamanda hayat ağacının simgelerinden biri olup, Gemlik ilçesi için de önemli bir kültür bitkisi özelliği taşımaktadır. Öğrencilerin yaşamlarında yer edinen bir öğeden yola çıkarak simge kavramının anlamı, amacı ve geçmişten günümüze değin kültürel aktarımın sağlanmasında önemli bir role sahip olduğu üzerinde durulmuştur.

Araştırmada verilerin analiz edilmesi ve yorumlanmasında tematik analiz yöntemine başvurulmuştur. Katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler araştırmanın temel veri kaynağı olarak belirlenmiş ve bu görüşmelerden elde edilen veriler Creswell’in (2017) açıkladığı, tematik analiz yöntemi işlem basamakları uygulanarak incelenmiştir. Bu yöntemde; görüşmelerden elde edilen verilerin kodlanması, birbiriyle ilişkili kodların ortak bir kategori altında toplanması ve son olarak oluşan kategorilerin temalar halinde bir araya getirilmesiyle tamamlanan tümevarımsal bir yaklaşım söz konusudur. Tematik analiz yöntemiyle derinlemesine incelenen yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda “öğrenci görüşleri”, “öğrenci farkındalığı”, “öğrenci çalışmaları” temalarına ulaşılmıştır. “Öğrenci çalışmaları” başlığı altında ortaya çıkan uygulamalı çalışmalar, araştırmacı tarafından hazırlanan doküman değerlendirme formu üzerinden değerlendirilmiş, araştırma verilerine dahil edilmiştir. Bu çalışma sayesinde öğrenciler, gördükleri dış dünyayı değil, kendi iç dünyalarını yansıtmış; yaptıkları sanatsal çalışmalarda, sıradan gibi görünen nesnelere simgesel anlamlar yükleyerek kendilerini daha özgür ifade edebileceklerinin farkına varmıştır.

İnsanın duygularının, düşüncelerinin ve deneyimlerinin birer yansıması olan bu simgeler; insan var olduğu sürece üretilmeye ve taşıdıkları anlamlarla da toplumlara etkilemeye devam edecektir.

Öneriler

Kültür aktarımının sağlanmasında görsel sanatlar dersinin geniş olanaklarından faydalanmak üzere uygulamalı çalışmaların yer aldığı çok farklı araştırmalar yapılabilir. Burada önemli olan, anlatılan konuyla ilgili kültürel nesnelere gerçek çevrede bulunması; bu nesnelere kültürel, tarihsel ve sanatsal değerlerinin anlaşılması noktasında öğrenciler açısından somutluk kazandırabileceği gerçeğinin göz ardı edilmemesidir. Bunun yanı sıra; yakın çevreden yola çıkılarak öğretimin gerçekleştirilmesi, öğrencilerdeki ilginin sürekli canlı kalmasını da sağlayabilmektedir.

Bu araştırmada, Gemlik yöresi için vazgeçilemez bir kültür ögesi olan zeytin ağacından yola çıkılarak Geleneksel Türk motiflerinde kullanılan 'ağaç' simgesine ve anlamlarına değinilmesi; öğrencilerin, yakın çevrelerinde gördüğü farklı nesnelere üzerine düşünmelerine ve bu nesnelere yeni biçimler, anlamlar, imgeler yüklemelerine temel teşkil etmiştir. Bu doğrultuda, özellikle kültürel çeşitlilik açısından zengin bir ülkede yaşadığımız göz önünde bulundurulduğunda; öğrencilere, kültürel kazanımların öğretilmesi noktasında o yörenin yaşayan kültüründen yola çıkılıp geçmiş kültürle olan ilişkisinin kurulması ve sonrasında farklı kültürlerdeki durumuna değinilmesi araştırmacılara tavsiye edilen öneriler arasında yer almaktadır.

Kaynakça

- Atilla, A. N., (2003), *Batı Anadolu zeytinyağı kültürü*. Tariş Zeytin Kitaplığı-1.
- Boynudelik, Z. İ., Boynudelik, M. (2011). *Zeytinin renkleri, sanat tarihinde zeytin imgesi*. Umur Yayınları.
- Creswell, J. W. (2019). *Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri*. Özcan, H. (Çev.), Anı Yayıncılık.
- Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük'ten günümüze Anadolu motifleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erdal, G. (2020). Anadolu ve Türk kültüründe zeytin. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*.
- Erhat, A. (2000). *Mitoloji sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Ersoy, N. (2007). *Semboller ve yorumları*. Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri.
- Eryılmaz, A. (2020). *Geçmişten günümüze zeytin ve zeytinyağı*. Mart Matbaa Sistemleri.
- Eskiyörük, D. (2016). Antik çağda zeytin ve zeytinyağı: Kilikya bölgesi örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4(Special issue 1), 228-243.
- Gombrich, E. H. (2020). *Sanatın öyküsü*. Remzi Kitabevi.
- Işık, R. (2004). Türklerde ağaçla ilgili inanışlar ve bunlara bağlı kültürler. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9: 2, Elazığ.
- Jung, C.G. (2009). *İnsan ve sembolleri*. Babaoğlu, A. N. (Çev.), Okyanus Yayınları.

- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (3. Bs.). Turan, S. (Çev.), Nobel Yayıncılık.
- Naskali, E. G. (2017). *Zeytin kitabı*. Çalış Ofset.
- Neuman, L. W. (2014). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches* (Seventh Ed.). Essex: Pearson Education Limited.
- Tunç, Z., Akbulut, Y. (2016). Eski Türk devletlerinin destanlarına göre kurttan ve ağaçtan türeme. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3 (1).
- Yıldırım, A., ve Simsek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Bs.). Seçkin Yayıncılık.
- Yuluğ, Elif (2018). *Çatalhöyük'te şamanizm izleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı.
- Wilkinson, K. (2011). *Semboller ve işaretler*. Alfa Yayınları.

Ek 1.

Yarı Yapılandırılmış Ön Görüşme Soruları

- 1) Simgede nedir, açıklayınız?
- 2) Geçmişten günümüze imgeler hangi amaçla kullanılmıştır?
- 3) Geleneksel Türk motiflerinde en çok kullanılan imgeler nelerdir?
- 4) Geleneksel Türk motiflerinde en çok kullanılan imgeler, nerelerde kullanılmıştır?
- 5) Sosyal ve Kültürel çevrenizde en çok gördüğünüz nesnelere örnekler veriniz.
- 6) Sizi en çok etkilediğini düşündüğünüz nesne olarak hangisini seçtiniz?
- 7) Seçtiğiniz nesneye yüklediğiniz anlamlar nelerdir?
- 8) Seçtiğiniz nesneye yüklediğiniz anlamı, nesnenin hangi özelliklerine göre belirlediniz?

Ek 2.

Yarı Yapılandırılmış Son Görüşme Soruları

- 1) Simgede nedir, açıklayınız?
- 2) Geçmişten günümüze imgeler hangi amaçla kullanılmıştır?
- 3) Geleneksel Türk motiflerinde en çok kullanılan imgeler nelerdir?
- 4) Geleneksel Türk motiflerinde en çok kullanılan imgeler, nerelerde kullanılmıştır?
- 5) Zeytin Ağacının simgesel özellikleri nelerdir?
- 6) Yapmış olduğun görsel çalışmanın amacı nedir?
- 7) Yapmış olduğunuz çalışma neden önemli?
- 8) “Senin Çalışman Ne Anlatıyor?” hikayesini kısaca açıklayınız.